

Прохорова Лариса

кандидат геологічних наук, доцент, завідувач кафедри фізичної географії і геології МДПУ ім. Б. Хмельницького

Зав'ялова Тетяна

старший викладач кафедри фізичної географії і геології МДПУ ім. Б. Хмельницького

Непша Олександр

старший викладач кафедри фізичної географії і геології МДПУ ім. Б. Хмельницького

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ ДО ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ У СУЧАСНІЙ ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

В сучасних умовах, коли відбувається найглибший і різносторонній вплив суспільства на природне середовище, все більшого значення набуває екологічне виховання студентської та учнівської молоді. Екологічне виховання призначене для формування екологічного світогляду, моральності та екологічної культури людей. Для досягнення цих цілей потрібна інтеграція всіх знань про природні та суспільні закони функціонування навколишнього середовища [5].

В даний час все частіше проявляється небезпечна помилка про переважне значення особистості над громадським. Тому розвиток упевненості в пріоритеті загальнолюдських екологічних цінностей над егоїстичними інтересами окремих особистостей і груп перетворився в складну моральну проблему. Ні для кого не секрет, що у погоні за заробіток керівники промислових підприємств часто забувають про те, що всі ми – невід'ємна частина природи [8].

Формування екологічної культури і світогляду перешкоджає представленню про те, що людство у своїй господарській діяльності ще не перейшло кордонів екологічно дозволених переходів. Звідси витікає помилкове уявлення про можливість продовження економічного розвитку за допомогою нескінченного збільшення споживання природних ресурсів: мінеральних, водних, земельних, лісових, біологічних, рекреаційних та інших.

Центральною частиною екологічного світогляду та культури має стати усвідомлення необхідності соціально-екологічних обґрунтованих обмежень споживання. Поки же в світі панує ідеологія споживачів, тому формування екологічного світогляду та відповідної поведінки представляє найтяжчу задачу.

Проблеми екологічного виховання слід розглядати не ізольовано, а в зв'язку з моральним, естетичним, фізичним формуванням рівня розвитку особистості.

Екологічне виховання – це нова галузь педагогіки, яка відрізняється від традиційної ознайомлення з природою. В основі формування екологічної культури лежить розуміння значимих залежностей та зв'язків, що існують у світі природи, взаємодії живого та неживого природи [10].

Саме тому сьогодні підготовка педагога в системі освіти повинна будуватися на гуманізації та особистісної орієнтації, природознавстві та культурообізнаності.

В даний час студенти націлені переважно на отримання екологічних та природоохоронних знань. Набуття навичок використання цих знань в різних ситуаціях на практиці у студентів у більшості випадків відсутня.

Створення нового ставлення людини до природи – завдання не тільки соціально-економічне і технічне, а й моральне. Воно виходить із необхідності виховувати екологічну культуру, формувати нове ставлення до природи, засноване на нерозривному зв'язку людини з природою. Одним із засобів вирішення даного завдання стає екологічне виховання, де під вихованням в широкому сенсі слова розуміється освіта, розвиток [10].

Метою екологічного виховання є формування відповідального ставлення до навколишнього середовища, яке базується на базі екологічної свідомості. Це вимагає дотримання моральних і правових принципів природокористування та пропаганду ідей його оптимізації, активну діяльність по вивченню й охороні природи.

Сама природа розуміється не тільки як зовнішнє по відношенню до людини середовище – вона включає в себе людину.

Ставлення до природи тісно пов'язане з сімейними, громадськими, виробничими, міжособистісними відносинами людини, охоплює всі сфери свідомості: наукову, політичну, ідеологічну, художню, моральну, естетичну, правову.

Відповідальне ставлення до природи – складна характеристика особистості. Вона означає розуміння законів природи, що визначають життя людини, проявляється в дотриманні моральних і правових принципів природокористування, в активній творчій діяльності з вивчення та охорони середовища, пропаганді ідей раціонального природокористування, у боротьбі з усім, що згубно відбивається на довкіллі [5,8].

Умовою такого навчання і виховання виступає організація взаємозалежної наукової, моральної, правової, естетичної та практичної діяльності учнівської молоді, спрямованої на вивчення і поліпшення відносин між природою і антропогенною діяльністю [3,7].

Критерієм сформованості відповідального ставлення до навколишнього середовища є моральна турбота про майбутні покоління.

Мета екологічного виховання досягається в єдності вирішення наступних завдань:

- освітніх – формування системи знань про екологічні проблеми сучасності та шляхи їх вирішення;

- виховних – формування мотивів, потреб і звичок екологічно доцільної поведінки і діяльності, здорового способу життя;

- розвиваючих – розвиток системи інтелектуальних і практичних умінь з вивчення, оцінки стану і поліпшення навколишнього середовища; розвиток прагнення до активної діяльності з охорони навколишнього середовища: інтелектуального (здатності до аналізу екологічних ситуацій), емоційного (відношення до природи як до універсальної цінності), морального (волі і наполегливості, відповідальності) [10].

Студентам спеціальності «географія» необхідний базовий рівень екологічної освіти та культури для їх подальшої педагогічної діяльності. Потрібні конкретні знання, що охоплюють ціннісні орієнтації, знання і вміння на базовому рівні екологічної освіти. Цьому сприяє певний зміст, заснований на інтеграції навчальних дисциплін фізико-географічного циклу: загальне землезнавство (людська діяльність постає як рушійна сила антропосфери), фізична географія материків та океанів (людина розглядається єдиним свідомим компонентом всіх екосистем); географія ґрунтів з основами ґрунтознавства (антропогенне перетворення ґрунтового покриву), охорона навколишнього природного середовища (основи природоохоронної діяльності, географічні чинники забруднення довкілля) [4,11].

Зміст екологічного виховання включає в себе систему норм (заборон і приписів), які впливають з ціннісних орієнтацій, що принципово відрізняються від існуючих.

З традиційної точки зору світ існує для людини, який виступає мірою всіх речей, мірою ж природи є її корисність. Звідси споживацьке ставлення до природи.

На противагу нова система цінностей виходить з розуміння унікальності і самоцінності природи. При цьому людина розглядається як частина природи, а при характеристиці природи підкреслюється її багатостороння цінність для людини.

Виявляється міждисциплінарний склад змісту екологічного виховання, яке можна згрупувати в три компоненти – науковий, ціннісний, нормативний і діяльнісний.

Науковий – провідні ідеї, теорії та концепції, що характеризують здоров'я людини і довкілля її проживання; походження, еволюцію і організацію природних систем як об'єктів використання та охорони.

Ціннісний – екологічні орієнтації людини на різних етапах історії суспільства; мети, ідеали, ідеї, що характеризують людину і природу як універсальні цінності; поняття економічної оцінки навколишнього

середовища, шкоди, що завдається їй, витрат, необхідних на її відновлення і запобігання шкоди.

Нормативний – система моральних і правових принципів, норм і правил, приписів і заборон екологічного характеру.

Проблема екологічного виховання та освіти існувала, і буде існувати протягом розвитку суспільства. Формування морально-екологічних понять є однією з умов ефективності екологічної освіти й виховання. Для цього необхідне залучення молоді до різних видів діяльності: навчально-пізнавальної, науково-дослідницької, туристично-краєзнавчої, пропагандистсько-просвітницької, природоохоронної тощо. Слід зазначити, що тільки за органічного поєднання різних видів діяльності можна забезпечити розв'язання всіх завдань екологічної освіти й виховання студентської молоді [10].

На кафедрі фізичної географії і геології Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького викладачі протягом багатьох років працюють над проблемою практичного застосування екологічних знань. Під час проходження такого виду навчальної роботи, як навчальна практика, студенти вивчають різні природні компоненти: геологічну, будову, ґрунтовий покрив, рослинний і тваринний світ, гідрологічні об'єкти, атмосферні явища та їх сучасний екологічний стан. На кожній із практик обов'язковим є розробка екскурсії у природу зі школярами по вивченню природи рідного краю [1,2,6,12].

В даний час екологічне виховання розглядається як складова частина всебічного розвитку особистості. При цьому майбутні учителі географії повинні знати:

- зміст і завдання екологічного виховання школярів;
- форми та методи екологічного виховання;
- про взаємозв'язок екологічного виховання з розумовим, трудовим, моральним, естетичним та фізичним вихованням.

Більшість людей засвоюють те або інше переконання з дитячих років, до того, як отримують можливість критично осмислити отриману інформацію. Тому особливу увагу слід приділити змісту педагогічної практики, що включає завдання екологічного змісту. Без особливих труднощів можлива реалізація завдань екологічного виховання при проведенні студентами-географами пробних і залікових уроків у школі за предметами природничо-географічного циклу. Але вирішити дану задачу лише на одному уроці неможливо сформулювати екологічну культуру дитини за два години на тиждень. Тому необхідно включити завдання екологічного змісту і на пробні уроки фізичного виховання, історії, біології, а також на уроках математики та ін. [9].

Виходячи з викладеного, можна зробити висновок, що взаємодія з природою дійсно має великий психолого-педагогічний потенціал. Але без готовності особистості правильно сприймати

навколишню природу, неможливо реалізувати багато функцій. Наприклад, тварини та рослини лише тоді можуть виконувати функцію партнерів по спілкуванні, коли особистість готова їх як суб'єктів, в іншому випадку вони залишаються «оточуючим середовищем», що задовольняє потреби цієї особистості. В останні роки з'явилася тенденція розгляду екологічного виховання як одного з найважливіших аспектів соціалізації особистості, тобто активного пристосування до середовища проживання, прийняття та відповідального виконання законів існування людини в природі та суспільстві. Не обов'язково бути екологом, щоб любити природу [10].

Література

1. Воровка В.П. Відтворення краєзнавчого принципу дослідження при проведенні польових практик фізико-географічного циклу/В.П. Воровка, О.В. Непша// Соціально-економічна трансформація суспільства в умовах глобалізації: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. /За ред. В.М. Огаренка. – Мелітополь: МІДМУ Гуманітарного університету «ЗІДМУ», 2005. -С. 172-173.

2. Воровка В.П. Польова комплексна фізико-географічна практика як форма професійної підготовки вчителя географії/В.П. Воровка, О.В. Непша// Збірник наукових праць міжрегіональної науково-практичної конференції за підсумками виробничої практики студентів, 28 листопада 2005. –Мелітополь: Таврійська державна агротехнічна академія., 2005. -С.39-42.

3. Даценко Л.М. Місце екскурсій та походів у вивченні корисних копалин в шкільному курсі географії /Л.М. Даценко, Т.В. Зав'ялова, О.В. Непша,Ю. І. Самек// Географія та екологія: наука і освіта. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Географія та екологія: наука і освіта», 17-18 квітня 2008 р.- Умань: СПД Сочінський, 2008. – С. 44-47

4. Зав'ялова Т.В. Екологічне виховання при вивченні дисципліни «Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства»/Т.В. Зав'ялова, О.В. Непша// Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи: зб. Матеріалів VI Міжнарод. наук. практи. інтернет-конф., 25 жовтня 2016 р. – Переяслав-Хмельницький, 2016. – Вип. 6. – С.13-15.

5. Іванова В.М. Екологічні проблеми використання геологічного середовища людиною /В.М. Іванова, О.В. Непша// Роль освіти у формуванні життєвих цінностей молоді: матеріали регіональної науково-практичної конференції студентів і молодих учених (02 грудня 2016 р.)/ Мелітопольський державний педагогічний університет ім. Б. Хмельницького; за заг. ред. д. філос. н, проф. Р. Олексенка. – Мелітополь: Видавництво МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2016. – С.177-179.

6. Непша О.В. Роль комплексної польової практики з фізичної географії у формуванні в студентів навичок і вмінь екологічної освіти у їх подальшій професійній діяльності/О.В. Непша// Екологія: наука, освіта, природоохоронна діяльність: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Науковий світ, 2007. – С. 108.

7. Непша О.В. Краєзнавче значення туристських походів на об'єкти природно-заповідного фонду Мелітопольського району/О.В. Непша, А.І. Кондратенко//Мелітопольські краєзнавчі читання/Зб. матеріалів III відкритої регіональної науково-практичної конференції, 16 грудня 2016 р. на базі Мелітопольського міського краєзнавчого музею. –Мелітополь, 2016. –С.45-47.

8. Непша А.В. Геоэкологические проблемы использования геологической среды человеком/А.В. Непша Т.А. Сапун// Роль освіти у формуванні життєвих цінностей молоді: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих учених до 95-річчя Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (8 грудня 2017 р.) / за заг. ред. д. філос. н., проф. Р. Олексенка. – Мелітополь: Видавництво МДПУ імені Богдана Хмельницького, 2017. –С.238-240.

9. Прохорова Л.А. Екологічна освіта в міжпредметних зв'язках географії і біології/Л.А. Прохорова, Т.В. Зав'ялова, О.В. Непша// Екологічна стратегія майбутнього: досвід і новації: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (30-31 березня 2017 р., Умань). –Умань: Видавець «Сочинський М.М.», 2017. –С.136-138.

10. Прохорова Л.А. Екологічна освіта та виховання молоді як основа екологічної культури суспільства/Л.А. Прохорова, Т.В. Зав'ялова, О.В. Непша// Дискурс в умовах мінливості соціокультурного простору: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю до 95-річчя Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (20-21 квітня 2018 р.)/за заг. ред. д.філ.н., проф. Р. Олексенка. – Мелітополь: Видавництво МДПУ імені Богдана Хмельницького. – С.143-146.

11. Стецишин М.М. Екологічна освіта студентів при вивченні курсу «Фізична географія материків і океанів» /М.М. Стецишин, О.В. Непша// Сучасні проблеми розвитку географічної науки і освіти в Україні. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ, 17-18 травня 2012 р. – К.: Обрії, 2012. – С. 50-51.

12. Стецишин М.М. Вивчення фізико-геологічних та антропогенних процесів на навчальній практиці з геології в північно-західному Приазов'ї/М.М. Стецишин, О.В. Непша, А.І. Кондратенко// Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи: зб. Матеріалів V Міжнарод. наук. практ. інтернет-конф., 20 вересня 2016 р. – Переяслав-Хмельницький, 2016. – Вип. 5. – С.14-18.